

УДК 339.9:908

ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА

Моца Андрій Андрійович

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри географії та туризму

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

Motsa Andriy

PhD in Law, Associate Professor of the Department of

Geography and Tourism

Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education

ORCID: 0000-0002-2603-6269

Чумаков Кирило Ігорович

кандидат економічних наук,

доцент кафедри менеджменту та туризму

КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»

Запорізької обласної ради

Chumakov Kyrylo

PhD in Economics, Associate Professor of the

Department of Management and Tourism

Municipal Institution of Higher Education

«Khortytsia National Educational and Rehabilitational Academy»

of Zaporizhzhia Regional Council

ORCID: 0000-0001-5401-3489

Ольхова-Марчук Наталія Володимирівна

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності

ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

Olhova-Marchuk Nataliia

PhD in Pedagogy, Associate Professor of the Department of

Document Studies and Information Activities

Private Higher Education Institution

Academy of Recreational Technologies and Law

ORCID: 0000-0001-7656-6666

DOI: 10.25313/2520-2294-2023-11-9379

РОЛЬ ЕТНІЧНОГО ТА КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ У ЗБЕРЕЖЕННІ РЕЛІГІЙНОСТІ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРИХИЛЬНОСТІ: ПРИКЛАД ЗАКАРПАТТЯ

THE ROLE OF ETHNIC AND CULTURAL TOURISM IN THE PRESERVATION OF RELIGION AND NATIONAL FELLOWSHIP: THE EXAMPLE OF TRANSCARPATHTIA

Анотація. Стаття досліджує вплив етнічного та культурного туризму на збереження релігійних та національних традицій на прикладі Закарпаття. Автори акцентують на значущість цього виду туризму в Закарпатті для підтримки та відродження культурної спадщини, включаючи релігійні та національні обряди, звичаї та цінності. Визначено, що основна ідея розвитку етнічного і культурного туризму в Закарпатті полягає у знаходженні рівноваги між екологічними, економічними та соціальними аспектами.

Завдяки своєму географічному розташуванню поряд із країнами ЄС, Закарпаття має унікальну можливість підсилити свою туристичну атрактивність шляхом використання іноземних інвестицій, передового європейського досвіду та співпраці з іншими українськими регіонами.

Сьогодні одним із ключових завдань є визначення проблем та викликів розвитку етнічного і культурного туризму в Закарпатті, створення ефективних стратегій, адаптованих до місцевих реалій. Стаття акцентує на важливості вивчення культурної спадщини як елемента туристичного та економічного партнерства. Автори аналізують різні інтерпретації етнічного та культурного туризму, роблячи спробу критичного перегляду чинних практик.

Стаття розкриває різноманітність аспектів культурної спадщини та її роль в етнотуризмі. Автори також розглядають ключові напрями використання культурної та історичної спадщини Закарпаття в контексті туристичної та економічної активності, акцентуючи на етнотуризмі як одній з її основних форм. З проведеного аналізу випливає, що активізація використання культурної спадщини стає ключовим у напрямі розвитку туристичного та економічного співробітництва. Орієнтація на етнотуризм допоможе залучити поки що відсутні туристичні та рекреаційні можливості, започаткувати нові туристичні напрями та консультативні центри для підтримки приватного бізнесу. Ці ініціативи сприятимуть економічному оживленню, формуванню конкурентних позицій регіону та принесимуть фінансові, екологічні й соціокультурні переваги. На підставі аналізу локальних ініціатив, популярних туристичних маршрутів та їх взаємодії із громадськістю, стаття висвітлює, як туризм може слугувати інструментом збереження та просування релігійної та національної ідентичності Закарпаття.

Ключові слова: етнічний та культурний туризм, Закарпаття, культурна спадщина, туристична мапа, туристична локація, туристичні міста.

Summary. The article examines the influence of ethnic and cultural tourism on the preservation of religious and national traditions on the example of Transcarpathia. The authors emphasize the importance of this type of tourism in Transcarpathia for the maintenance and revival of cultural heritage, including religious and national rites, customs, and values. It was determined that the main idea of the development of ethnic and cultural tourism in Transcarpathia is to find a balance between ecological, economic and social aspects.

Thanks to its geographical location next to EU countries, Transcarpathia has a unique opportunity to strengthen its tourist attractiveness by using foreign investments, advanced European experience and cooperation with other Ukrainian regions. Today, one of the key tasks is to determine the problems and challenges of the development of ethnic and cultural tourism in Transcarpathia and to create effective strategies adapted to local realities.

The article emphasizes the importance of studying cultural heritage as an element of tourism and economic partnership. The authors analyze different interpretations of ethnic and cultural tourism, making an attempt to critically review existing practices. The article reveals the variety of aspects of cultural heritage and its role in ethnotourism. The authors also consider the key directions of using the cultural and historical heritage of Transcarpathia in the context of tourist and economic activity, focusing on ethnotourism as one of its main forms. It follows from the conducted analysis that the intensification of the use of cultural heritage becomes key in the direction of the development of tourism and economic cooperation. Focusing on ethnotourism will help to use the non-existent tourist and recreational opportunities, to start new tourist destinations and consulting centers to support private business. These initiatives will contribute to economic revitalization, formation of competitive positions of the region and will bring financial, environmental and socio-cultural advantages. Based on the analysis of local initiatives, popular tourist routes and their interaction with the transcarpathian public, the article highlights how tourism can serve as a tool for preserving and promoting the religious and national identity of Transcarpathia.

Key words: ethnic and cultural tourism, Transcarpathia, cultural heritage, tourist map, tourist location, tourist cities.

Постановка проблеми. Туризм відіграє важливу роль як для індивіда, так і для держави як цілісної структури. В останні роки особливу увагу привертає етнічний та культурний туризм, як складова релігійності та національної прихильності. Цей напрямок туризму є різновидом культурно-пізнавального туризму, спрямованого на знайомство з матеріальною і духовною спадщиною конкретного етносу, який існує або існував на певній території. Туризм стає ключовим чинником, який сприяє економічному зростанню країни та задовольняє естетичні, етичні та духовні потреби людей. Сучасні подорожі часто мають специфічні цілі, такі як релігійні відчуття, культурне занурення чи відвідування історичних місць. Саме через таку різноманітність цілей з'являються нові форми туризму, зокрема, етнічний та культурний туризм.

У традиційному підході етнічний туризм (або етнографічний, ностальгічний туризм) визначається як мандрівка до місць історичного походження туриста. Цей вид туризму дозволяє багатьом знайти далеких предків та вивчити своє родовідне дерево. Більшість учасників етнічного та культурного туризму — це особи старшого віку, які колись мешкали на досліджуваній території. Основна мета таких подорожей — індивідуальне чи групове (зазвичай сімейне) відвідування різних районів [3]. Для етнічного туризму важливі архітектурні та релігійні пам'ятки, музеї, архіви та мальовничі куточки, що забезпечують комфортний відпочинок та глибоке занурення у культуру та історію регіону, особливо Закарпаття, як однієї з перлин культурної спадщини України.

В Україні етнічний туризм поки що не досяг такої популярності, як у країнах Західної Євро-

пи або Північної Америки. Одна з головних причин — більша туристична активність старшого покоління в західних країнах порівняно з Україною. Втім, іноземці, що мають українське коріння, часто відвідують Україну з метою занурення у свою історію, відновлення сімейних зв'язків та згаду про місця своєї молодості. Зауважимо, що тема етнічного та культурного туризму в Україні досі недостатньо висвітлена в науковій літературі. Проте, існує очевидний інтерес до етнічної самоідентифікації серед українців, що може свідчити про поступове зростання актуальності цього виду туризму в майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку етнічного і культурного туризму стала предметом досліджень для численних науковців. Теоретичне розуміння культурного туризму знайшло відображення в роботах Божко Л. [3], Ганського В. [5], Гаррісон Лінна С. [6], Радіонової О., Добрянської А. [14]. З огляду на динаміку минулих років, методологічні аспекти вивчення етнографічного потенціалу займають думки як вітчизняних, так і міжнародних вчених. До числа дослідників можна віднести географів, істориків, культурологів, спеціалістів у галузі туризму та етнологів. Серед видатних робіт можна виокремити наукові праці таких вчених як: Александров В. [18], Голод А., Мисяк О. [7], Ставська Ю. [17]. Крім того, вивченню процесів формування та розвитку української національної ідентичності та малих етнічних груп України, а також ефективності збереження культурної спадщини були присвячені дослідження наступних українських науковців: Бейдик О. [2], Мацола В. [11], Поливач К. [13], Уліганець С. [19]. Цікаво, що хоча початки туризму кореняться в культурних подорожах, культурологічний підхід до його аналізу став актуальним лише в недавній час.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даного дослідження є вивчення особливостей історико-культурної спадщини Закарпаття та асоційованих з нею традицій, які стають ключовими мотивами в етнічному і культурному туризмі. Для досягнення цієї мети необхідно реалізувати такі завдання: розкрити основні виклики та проблеми розвитку культурного та етнічного туризму; дослідити мотиваційні фактори туристів щодо відвідування конкретних локацій Закарпатської області; з'ясувати специфіку культурних і традиційних аспектів історико-культурної спадщини Закарпаття, які привертають увагу туристів, зацікавлених в етнографії; обговорити можливі шляхи вирішення виявлених проблем.

Виклад основного матеріалу. Закарпатська область знаходиться на крайньому заході України й охоплює Східну частину Карпатських гір та прилеглу до р. Дунаю низовину. Від північного сходу до південного заходу вона межує зі Львівською

та Івано-Франківською областями, а також має кордони з Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією.

Всього в Закарпатті знаходиться близько 1800 історико-культурних і релігійних пам'яток, зокрема 498 археологічних, 1272 історичних та 47 мистецьких. Історичні споруди домашнього та господарського призначення, що включають домашні речі, побутові предмети та інструменти, відображають культурну спадщину Закарпаття з XVII ст. до 50-х рр. XX ст. [12]. Окрім цього, туристи можуть насолодитись Ужгородським, Мукачівським та Чинадіївським замками, а також руїнами Невицької, Виноградівської, Королівської та Хустської фортець. Особливий інтерес представляє також палац Шенборнів [14, с. 75].

Закарпаття славиться своєю унікальною дерев'яною архітектурою XVII–XIX ст., а також має численні кам'яні споруди, які датуються VII–VIII ст. ст. Зокрема, на цих землях збереглося 120 дерев'яних церков, які стоять вже п'ять століть. Всього в регіоні зареєстровано понад 720 історико-культурних пам'яток, з яких понад 100 представляють архітектурну цінність. Архітектурна спадщина Закарпаття відображає розвиток європейського мистецтва архітектури протягом понад тисячі років, демонструючи множину стилів і напрямів [1, с. 177]. Саме завдяки цим пам'яткам Закарпатська область виступає як унікальний історико-етнографічний край України, представляючи багатство етнічних груп та відтінків у складі українського народу. У контексті формування сучасної української національної ідентичності, релігійності та національної прихильності закарпатське суспільство переживає активні зміни в етнодемографічному, етнополітичному та культурному аспектах [9].

У Закарпатській області існує великий потенціал для розвитку етнографічного туризму завдяки її природним ресурсам, досвідченим спеціалістам та вже відомим туристичним центрам. Однак, не зважаючи на всі ці можливості, не було проведено глибокого аналізу цієї сфери, і чимало потенціалу залишається невикористаним [10]. Закарпаття приваблює своєю унікальною природною та культурною спадщиною (рис. 1).

Досліджуючи тренди туристичних потоків в Закарпатті, можна зрозуміти, що їх характер є мінливим, залежно від політичних, економічних обставин та здоров'я населення. Пік туристичної активності був зафіксований у 2019 році, перед вибухом пандемії COVID-19 (рис. 2).

Протягом 2011–2021 рр. Закарпаття прийняло 244 127 туристів, при цьому лише у 2021 р. — 13 457 осіб. Це стало найвищим показником з 2011 р. До початку російської повномасштабної агресії спостерігалось щорічне зниження туристичної активності в області [12]. Основні причини такого спаду були пов'язані з більшою

Рис. 1. Детальна туристична мапа культурних і історичних локацій Закарпаття [12]

доступністю відпочинку за кордоном, зростанням вимог туристів до комфорту проживання, якості обслуговування, включаючи медичні послуги, якості транспортних засобів та доріг. Натомість після початку російсько-української війни, обмеження можливостей для виїзду чоловіків за кордон в Закарпатті знову відмічається суттєве зростання кількості українських туристів на тлі різкого зниження туристичних потоків з-за кордону.

В Закарпатті розташований географічний центр Європи, чарівна Долина нарцисів в межах Карпатського заповідника та мальовниче озеро Синевир. Окрім природних красивих місць, Закарпаття славиться своїми дерев'яними церквами, з яких вісім перебувають під охороною ЮНЕСКО. Замки, що знаходяться тут, свідчать про багату історію регіону, багато з яких колись належали феодалам і виконували роль оборонних споруд.

Рис. 2. Аналіз туристичних потоків в Закарпатті у період 2011–2021 рр., осіб [12]

Щодо рекреаційних можливостей, то Закарпаття можна поділити на чотири основні регіони, кожен з яких пропонує відмінний відпочинок та розваги: Північний (I), Західний (II), Центрально-Східний (III) та Південно-східний (IV) регіони [7] (рис. 3).

У Північному та Центрально-Східному рекреаційних районах (I та IV) туристи мають можливість відвідати чудові релігійні пам'ятки XVII–XVIII ст., а також численні бальнеологічні курорти. Особливо в Центрально-Східному районі є велика кількість джерел мінеральних вод та лікувальних курортів. Західний регіон (II) відзначається давніми археологічними знахідками, що датуються VIII ст. до н.е., а також історичними замками з XIV до XIX століть [11]. Що стосується Південно-Східного регіону (III), тут можна відвідати численні печери, які є основною атракцією для туристів [17] (табл. 1).

Найпопулярніші туристичні міста Закарпаття — це Ужгород та Мукачево (рис. 4.), окремо можемо виділити міста Свалява, Виноградів та Берегове.

Так, м. Ужгород — мальовниче містечко на передгір'ях Карпат і найменший обласний центр в Україні. Відзначається він своєю багатогранною історією, коріння якої простягається до часів Замкової гори та величезного Ужгородського замку. Також варто згадати про туристичну цінність м. Мукачево — ще одне важливе місто регіону. Місто славиться не лише своїми термальними ку-

рортами, але й захопливими історичними пам'ятками, святинями та замками [5]. До найвідоміших релігійних пам'яток належать: Мукачівський жіночий монастир, Домбокський та Ракошинський монастирі, замок «Паланок», а також дегустаційний підвал «Кельтський двір під Ловачкою», що розташований у підніжжі гори Ловачка.

Ужгород, як обласний центр Закарпаття, вражає своєю унікальною архітектурою та культурними пам'ятками. Серед найбільш привабливих місць можна виділити пішохідний міст, Невицький та Ужгородський замки, дендропарк Лаудона, Закарпатський краєзнавчий музей, скансен, галерею Й. Бокшая, міську ратушу, а також осередок світського життя — вулицю Корзо [4; 6].

Століттями етнічні меншини та закарпатські українці взаємодіяли й співіснували, обмінюючись особливостями своєї культури, традицій, духовних та матеріальних цінностей. Попри цей обмін, основні елементи етнічної ідентичності кожної групи завжди залишалися домінуючими, незалежно від впливу інших культурних та побутових аспектів. Особливу увагу привертають 13 середньовічних замків, серед яких Ужгородський, Мукачівський та Чинадіївський замки перебувають у відмінному стані й готові приймати екскурсії, сприяючи росту пізнавального туризму.

В межах нашого дослідження Невицький замок являє собою захопливий туристичний об'єкт замкової культурної спадщини. Його унікальність

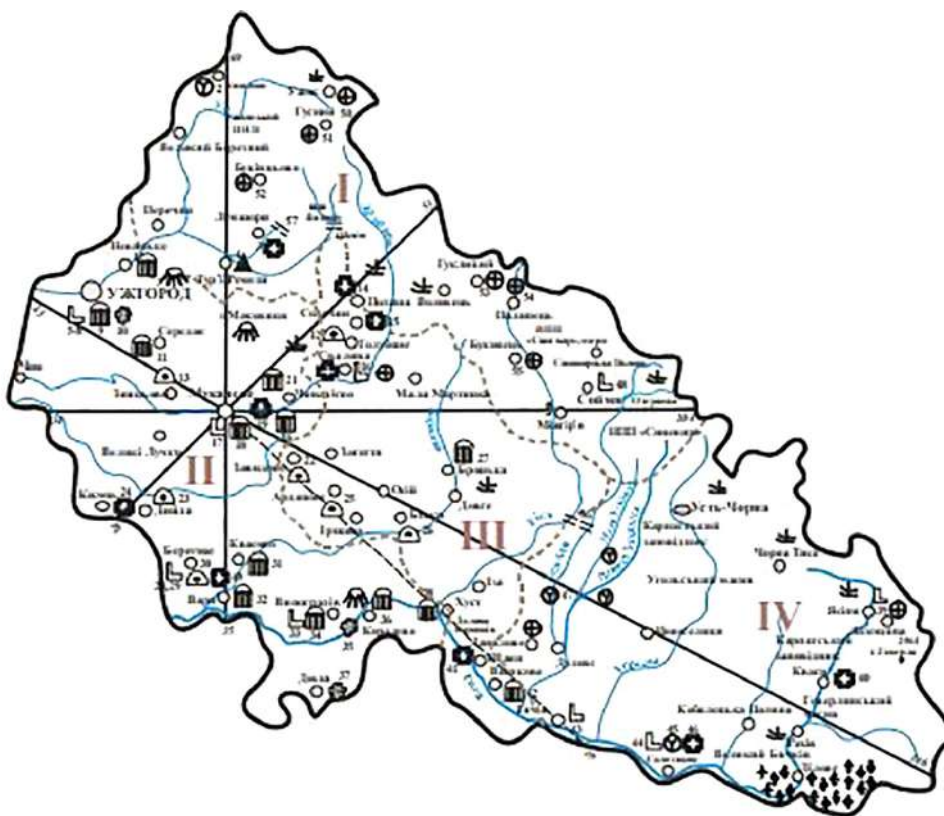

Рис. 3. Карта територіального розміщення туристичних локацій на Закарпатті [12]

Таблиця 1

Характеристика головних культурних туристичних локацій Закарпаття [2; 13]

Туристичний регіон Закарпаття	Популярні туристичні об'єкти
I. Північний регіон: Природна краса, унікальні релігійні споруди XVII–XVIII ст.	Особливості: Печера «Княгиня» в Ужанському НПП, Ужоцька церква святого Михайла (1745 р.), Святоаннінська церква (1791 р.) у селі Буківцьово.
II. Західний регіон: Історична та археологічна спадщина, лікувальні джерела.	Особливості: Замок «Паланок» в Мукачеві, Чинадієвський палац, Ужгородська фортеця, термальні води Берегова.
III. Центральньо-Східний регіон: Бальнеологія, археологічні пам'ятки.	Особливості: Мінеральні води курортів Поляна, Солочин, Шаян, озеро Синевир, Теремле-Рікська ГЕС, городище Арданів.
IV. Південно-Східний регіон: Природні пам'ятки, бальнеологія, печери.	Особливості: Карпатський біосферний заповідник, печери Перлинна, Білих стін, Чурь, солотвинські соляні озера.

полягає в незмінності замкової архітектури після часткового руйнування у 1644 р. під час військових конфліктів. Ця особливість спричинила «натуральну консервацію» об'єкта, завдяки чому можливо спостерігати його автентичний вигляд з XV ст. Однак, попри неповторний характер і значущість в архітектурній історії України, замок протягом багатьох років був у занедбаному стані [12].

З моменту запуску проекту «Оновлення туристичної та рекреаційної інфраструктури Закарпаття через відновлення Невицького замку — пам'ятки національної архітектурної спадщини», який фінансується завдяки підтримці Європейського Союзу в рамках Угоди про співфінансування Програми підтримки сектору — Підтримка регіональної політики України, з'явилася чітка візія щодо майбутнього розвитку об'єкта.

У регіоні більшість сільських територій, зокрема гірських зон, мають великий потенціал для розвитку етнічного і культурного туризму. Села, особливо ті, що розташовані в горах, служать скарбницею історичних та культурних пам'яток, приваблюючи туристів. Це сприяє створенню та

розширенню туристичної інфраструктури та відкриттю нових робочих місць. Автентична культура добре збереглася у віддалених селах колишніх Міжгірського, Великоберезнянського, Перечинського (змінити назву в результаті адміністративно-територіальної реформи), а також Рахівського районів. Внесок у збереження і розповсюдження сільської культури роблять місцеві клуби, активно підтримуючи фольклор, ремесла, а також традиційне святкування фестивалів [16].

Історичний спадок сіл представлений у вигляді дерев'яних церков, дзвіниць та каплиць, які увійшли до Державного реєстру культурних цінностей, а також до списку світової спадщини ЮНЕСКО. Ці об'єкти є ключовими точками для туристів. У Закарпатті знаходиться 108 подібних архітектурних пам'яток, зокрема в гірських регіонах Великоберезнянщини, Міжгірщини, Воловеччини, а також у Рахівському та Хустському районах. Визначними селами, де поруч із сучасною архітектурою збереглися дерев'яні житлові будівлі та господарські споруди, є: Гукливе, Данилово, Колочава, Негровець та інші [5, с. 97].

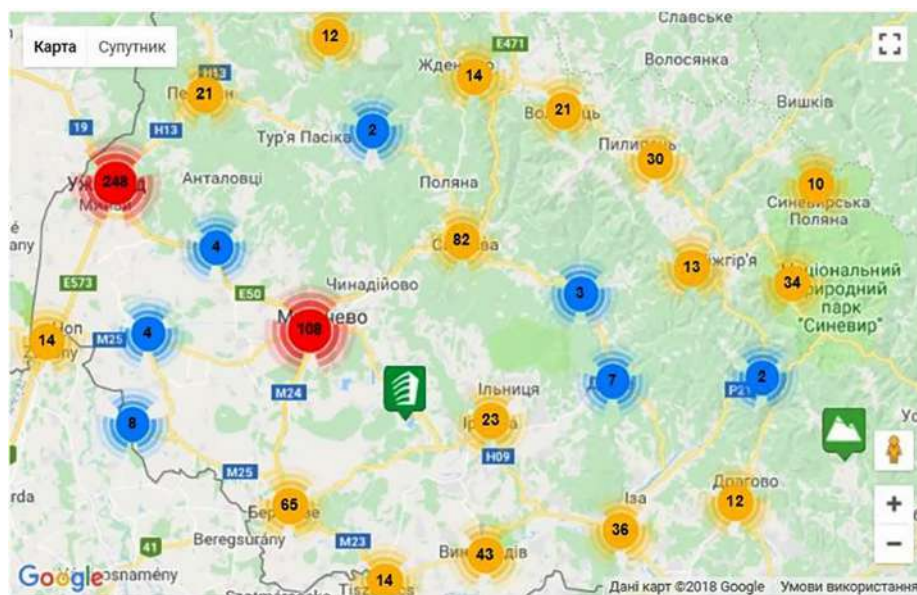

Рис. 4. Частоти туристичних відвідувань головних історичних і культурних локацій Закарпаття [12]

Села Закарпаття пишуться своїми меморіальними пам'ятками, які свідчать про історичні події, війни та національні боротьби. Ці пам'ятки, у поєднанні з народними традиціями, релігійними обрядами та фольклором, стали частиною туристичних маршрутів, сприяючи розвитку місцевої туристичної інфраструктури та підтримці стабільності в гірських населених пунктах [15].

Основною умовою для розвитку туризму є відповідна туристична інфраструктура, до якої належать засоби транспортного зв'язку, місця для проживання й харчування, торговельні точки та служби побутового обслуговування. Розвинена інфраструктура приваблює туристів та відпочивальників, що підтримує сталість і процвітання регіону.

У більшості сіл Закарпаття існують захопливі ресурси для туризму та відпочинку, де активно працюють садиби етнічного і культурного туризму. На сьогодні у цьому регіоні діє близько 600 приватних господарств, які гостинно відчиняють свої двері для туристів. Вони пропонують комфортне проживання, харчування з органічних продуктів, досвід сільських трудових буденностей, а також можливість долучитися до народних звичаїв та обрядів [8].

Згідно із даними туристичного інформаційного порталу Закарпаття, деякі садиби відзначені маркуванням «Зелена садиба». Цей знак було запроваджено Спільною з розвитку етнічного і культурного туризму в Україні як добровільний стандарт. Більшість таких садиб зосереджена в туристично популярних районах, які спрямовані на оздоровчий, лікувальний, гірськолижний та еко-туризм. Щодо географічного розподілу, найбільше агросадиб знаходиться в районах, таких як: колишні Свалявський і Міжгірський, а також Берегівський, Рахівський та Тячівський [19, с. 167].

Основною перешкодою для розвитку туризму в Закарпатті є поганий стан дорожньої інфраструктури. Туристи часто скаржаться на дороги, що не відповідають їхнім очікуванням. При цьому, вузькоколейна залізниця в регіоні також потребує модернізації, оскільки вона не отримувала належного фінансування протягом двох десятиліть. Проте, є й позитивні складові: за 2015–2021 рр. активно розвинулася велоінфраструктура, яка відповідає в окремих місцях вже відповідає європейським стандартам, включаючи велосипедні переходи, знаки та інші елементи облаштування [12].

Проведене дослідницьке вивчення підкреслило значущість культурної та історичної спадщини Закарпаття у контексті розвитку етнічного і культурного туризму. Закарпаття завдяки своїм історичним та природним скарбам володіє потенціалом для економічного зростання та соціокультурного відновлення [18]. Це може надати наступні переваги: залучення інвестицій в регіон,

відкриття нових підприємств і створення робочих місць; зростання податкових внесків; розширення сфер місцевої економіки; розвиток партнерства між державою та приватним сектором; притягання туристів; збереження та відродження місцевих культурних традицій; інвестування у відновлення історичних об'єктів; а також підтримка гордості місцевого населення за свою культурну спадщину.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Враховуючи аксіологічний підхід до розвитку етнічного і культурного туризму у Закарпатті, який відображає людські цінності, цей вид подорожей зосереджується на дослідженні конкретних етнічних груп, їхньої культури, повсякденного життя та інших особливостей. Визначено, що просуваючи національні звичаї та обряди через внутрішній культурний туризм, зростає інтерес до духовних і культурних коренів, а також до етнографічних особливостей. Це, своєю чергою, сприяє подоланню економічних та соціальних викликів Закарпаття, розбудові туристичних послуг та розширенню робочих місць у туристичній сфері.

Доведено, що етнічний і культурний туризм стає все більш популярним, відкриваючи для людей можливість зануритися в традиційну культуру — дослідити народне мистецтво, архітектуру та ремесла. Ці види туризму не лише забезпечують збереження релігійності та національної прихильності, але і розвиток фінансово ефективного способу відпочинку.

Визначено, що Закарпаття акцентує свою увагу на розвитку етнічного та культурного туризму як ключового напрямку свого економічного та соціального процвітання. В цілому, цей регіон України, особливо в умовах повномасштабної російської агресії, стає стратегічно важливим центром культурних, політичних та економічних ініціатив, водночас служачи провідним курортним місцем для Центральної України. Втім, є деякі виклики у сфері етнічного туризму, які потребують аналізу та вдосконалення в майбутньому.

Обґрунтовано, що етнічний і культурний туризм Закарпаття виступає ключовим елементом сталого розвитку регіону, допомагаючи зберегти його етнічну унікальність. Він має такі переваги: відновлення та популяризація місцевої культури, включаючи архітектуру, мистецтво та ремесла, які, у поєднанні з природними ресурсами, роблять регіон привабливим для відпочинку. Наукова значущість дослідження полягає в аналізі потенціалу етнічного і культурного туризму в Україні на прикладі Закарпаття, а також у вивченні культурних особливостей регіонів, які мають великий інтерес для туристів. Сьогодні ця тема стає все актуальнішою для дослідників та професіоналів у сфері національного туризму.

Література

1. Антоненко В.С., Балабан Н.М., Ковтун М., Сарапуха Б.А. Народні промисли і ремесла в Україні як туристичний ресурс. *Нематеріальна культурна спадщина як сучасний туристичний ресурс: досвід, практики, інновації*: тези доповідей II Міжнар. наук.-практ. конф. фестиваль (м. Київ, 25–26 жовтня 2018 р). Київ : Вид. центр КНУЖіМ, 2018. С. 176–179.
2. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування : Монографія. Київ : Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2013. 216 с.
3. Божко Л.Д. Культурний туризм як важливий чинник соціально-культурного розвитку регіонів України. *Культура України*. 2011. Вип. 32. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ku/2011_32/32-1-19.pdf (дата звернення: 10.10.2023).
4. Борисюк О.А., Дудник І.М., Беркова О.П. Географічний регіон як об'єкт туристичного маркетингу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Географія*. 2019. Вип. 4 (74). С. 23–31.
5. Ганський В.О. Комерціалізація ресурсів історико-культурної спадщини в туризмі: механізми, ліміти та бар'єри. *Економіка та управління національним господарством*. 2018. № 15. С. 95–99.
6. Гаррісон Л.С. Розвиток туризму в історичних місцях: привід для роздумів. *Ін-т управління суспільними змінами: вебсайт*. 2012. URL: www.istc.biz/index.php?id=12&cons=1&N=2 (дата звернення: 11.10.2023)
7. Голод А.П., Мисяк О.М. Етнічний туризм у Карпатському регіоні: структурні особливості та проблеми розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2015. Вип. 15(1). С. 85–87.
8. Збереження і сталий розвиток Карпат. Навчальний посібник зі сталого туризму. URL: http://www.dobrobut-hromad.org/wp-content/uploads/2016/01/Staly_rozvytok_Karpat.pdf (дата звернення: 10.10.2023).
9. Кузьмук О.І. Культурний туризм як інструмент формування національної ідентичності. URL: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/desember08/23.htm> (дата звернення: 10.10.2023).
10. Македон В.В., Валіков В.П., Рябик Г.С. Розвиток світового ринку ділових інтелектуальних послуг під впливом економіки 4.0. *Нобелівський вісник*. 2019. № 1. С. 59–72. doi: 10.32342/2616-3853-2019-2-12-7.
11. Мацола В.І. Рекреаційно-туристичний комплекс України: монографія. *ІРД НАН України*. Львів, 2017. 259 с.
12. *Вітаємо на Закарпатті: Офіційний туристично-інформаційний портал*. URL: <http://www.transcarpathi-atour.com.ua> (дата звернення: 12.10.2023).
13. Поливач К.А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України. К.: Інститут географії НАН України, 2012. 208 с.
14. Радіонова О.М., Добрянська А.Ю. Аналіз розвитку культурно-пізнавального туризму в Україні. *Економіка та управління національним господарством*. 2019. № 47(1). С. 73–78.
15. Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області на період 2021–2027 років. *Міністерство розвитку громад та територій України: вебсайт*. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti-derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku> (дата звернення: 05.10.2023)
16. Смочко Н.М., Лужанська Т.Ю., Молнар-Бабіля Д.І. Роль туристично-інформаційних центрів у стратегічному розвитку регіону. *Економічний форум*. 2022. № 1(1). С. 11–20. doi: <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2022-1-2>.
17. Ставська Ю.В. Інфраструктурні чинники розвитку індустрії гостинності у сфері екологічного туризму на Закарпатті. *Причорноморські наукові студії*. 2021. Вип. 61. С. 79–87. doi: <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2022-1-2>.
18. Туризм в системі пріоритетів регіонального розвитку: монографія / За ред. проф. В.В. Александрова. Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. 268 с.
19. Уліганець С.І. Значення туристичного іміджу для розвитку Закарпатської області. *Географія та туризм*. 2013. № 24. С. 162–173.

References

1. Antonenko, V.S., Balaban, N.M., Kovtun, M., & Sarapukha, B.A. (2018). Narodni promysly i remesla v Ukrayini yak turystychnyy resurs. Nematerial'na kul'turna spadshchyna yak suchasnyy turystychnyy resurs: dosvid, praktyku, innovatsiyi [Folk crafts and handicrafts in Ukraine as a tourist resource. Intangible cultural heritage as a modern tourist resource: experiences, practices, innovations]. *Tezy dopovidej II Mizhnar. nauk.-prakt. konf. festyval'* [in Ukrainian].
2. Beydyk, O.O. (2013). Rekreatsiyno-turyst-s'ki resursy Ukrayiny: metodolohiya ta metodyka analizu, terminolohiya, rayonuvannya: Monohrafiy [Recreational and tourist resources of Ukraine: methodology and methods of analysis, terminology, zoning: Monograph]. Kyiv: Polygraph Publishing House. Center «Kyiv University» [in Ukrainian].
3. Bozhko, L. (2011). Kul'turnyy turyzm yak vazhlyvyy chynnyk sotsial'no-kul'turnoho rozvytku rehioniv Ukrayiny. Teoriya ta istoriya kul'tury (filosofs'ki y kul'turolohichni vymiry) [Cultural Tourism as an Important Factor in

the Socio-Cultural Development of Ukrainian Regions / Theory and History of Culture (Philosophical and Cultural Dimensions)]. Retrieved from http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ku/2011_32/32-1-19.pdf [in Ukrainian].

4. Borysyuk, O. A., Dudnyk, I. M., & Berkova, O. P. (2019). Heohrafichnyy rehion yak ob'yeht turystychnoho marketynhu [Geographical region as an object of tourist marketing]. *Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University. Series: Geography*, 4 (74), 23–31 [in Ukrainian].

5. Hans'kyj, V. O. (2018). Komertsializatsiya resursiv istoriko-kul'turnoyi spadshchyny v turyzmi: mekhanizmy, limity ta bar'yery [Commercialization of historical and cultural heritage resources in tourism: mechanisms, limits and barriers]. *Ekonomika ta upravlinnia natsional'nyh hospodarstvom*, 15, 95–99 [in Ukrainian].

6. Harrison, L. S. (2012). Rozvytok turyzmu v istorychnykh mistechkakh: pryvid dlya rozdumiv [Development of tourism in historic towns: a reason for reflection. Official site of the Institute for Social Change Management]. Retrieved from www.istc.biz/index.php?id=12&cons=1&N=2 [in Ukrainian].

7. Holod, A. P., & Mysiak, O. M. (2015). Etnichnyy turyzm u Karpat's'komu rehioni: strukturni osoblyvosti ta problemy rozvytku [Ethnic tourism in the Carpathian region: structural features and development problems]. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Economic Sciences*, 15 (1), 85–87 [in Ukrainian].

8. Zberezhenia i stalzi rozvytok Karpat. Navchalnyi posibnyk zi staloho turyzmu [Conservation and sustainable development of the Carpathians. Study guide on sustainable tourism]. Retrieved from http://www.dobrobut-hromad.org/wp-content/uploads/2016/01/Staly_rozvytok_Karpat.pdf [in Ukrainian].

9. Kuzmuk, O. I. (2008). Kul'turnyy turyzm yak instrument formuvannya natsional'noyi identychnosti [Cultural tourism as a tool for the formation of national identity]. Retrieved from <http://old.niss.gov.ua/Monitor/december08/23.htm> (date of access: 10.10.2023) [in Ukrainian].

10. Makedon, V. V., Valikov, V. P., & Ryabyk, G. E. (2019). Rozvytok svitovoho rynku dilovykh intelektual'nykh posluh pid vplyvom ekonomiky 4.0 [Development of the world market of business intellectual services under the influence of economy 4.0]. *Nobel Herald*, 1, 59–72. doi: 10.32342/2616-3853-2019-2-12-7 [in Ukrainian].

11. Matsola, V. I. (2017). Rekreatsino-turystychnyy kompleks Ukrayiny: monohrafiya [Recreational and tourist complex of Ukraine: monograph]. *IRD of the National Academy of Sciences of Ukraine*. Lviv [in Ukrainian].

12. *Vitaiemo na Zakarpatti: Ofitsiyni turystychno-informatsiyni portal — Welcome to Transcarpathia: Official tourist information portal*. Retrieved from <http://www.transcarpathiatour.com.ua> [in Ukrainian].

13. Polyvach, K. A. (2012). Kul'turna spadshchyna ta yiy vplyv na rozvytok rehioniv Ukrayiny [Cultural heritage and its influence on the development of regions of Ukraine]. Kyiv: Institute of Geography, NAS of Ukraine [in Ukrainian].

14. Radionova, O. M., & Dobryanska, A. Yu. (2019). Analiz rozvytku kul'turno-piznaval'noho turyzmu v Ukrayini [Analysis of the development of cultural and educational tourism in Ukraine]. *Economy and management of the national economy*, 47(1), 73–78 [in Ukrainian].

15. Regional Development Strategy of the Transcarpathian region for the period 2021–2027. *Ministry of Development of Communities and Territories of Ukraine: website*. Retrieved from <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku> [in Ukrainian].

16. Smochko, N., Luzhanska, T., & Molnar-Babilya, D. (2022). The role of tourist information centers in the regional strategic development of the region. *Economic Forum*, 1 (1), 11–20. doi: <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2022-1-2> [in Ukrainian].

17. Stavskaya, Yu. V. (2021). Infrastrukturni chynnyky rozvytku industriyi hostynnosti u sferi ekolohichnoho turyzmu na Zakarpatti [Infrastructural factors of the development of the hospitality industry in the field of ecological tourism in Transcarpathia]. *Black Sea Scientific Studies*, 61, 79–87 [in Ukrainian].

18. Aleksandrov, V. V. (2016). Turyzm v systemi priorytetiv rehional'noho rozvytku: monohrafiya [Tourism in the system of regional development priorities: a monograph]. Karazin KhNU [in Ukrainian].

19. Uliganets, S. I. (2013). Znachennya turystychnoho imidzhu dlya rozvytku Zakarpat's'koyi oblasti [The importance of the tourist image for the development of the Transcarpathian region]. *Geography and tourism*, 24, 162–173 [in Ukrainian].